

АНАЛІЗ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

ANALYSIS OF THE PROFITABILITY OF ENTERPRISES OF UKRAINE

УДК 336.671

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.46-37>**Пігуль Н.Г.**к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Сумський державний університет**Власова О.М.**студентка
Сумський державний університет**Пігуль Є.І.**студент
Сумський державний університет**Pihul Nataliya**

Sumy State University

Vlasova Olena

Sumy State University

Pihul Yevhenii

Sumy State University

У статті розглянуто питання щодо сутності категорії «прибуток підприємства». Авторами зазначено, що існують два основних підходи до трактування сутності прибутку. Прихильники першого підходу вважають, що прибуток – це частина доходу підприємства, кінцевий позитивний результат фінансово-господарської діяльності підприємства, а прихильники другого підходу під прибутком розуміють перевищення доходів підприємства над обсягом його видатків. Визначено роль прибутку підприємства в сучасних умовах розвитку економічних відносин. Обґрунтовано необхідність проведення аналізу прибутковості вітчизняних підприємств. Визначено мету, основні завдання та алгоритм аналізу фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання. Проаналізовано абсолютні та відносні показники прибутковості підприємств України. Визначено шляхи підвищення прибутковості діяльності суб'єктів господарювання.

Ключові слова: прибуток, аналіз прибутку, рентабельність, фінансовий результат, коефіцієнти рентабельності.

В статье рассмотрен вопрос о сущности категории «прибыль предприятия». Авторами отмечено, что существуют два основных подхода к трактовке сущности прибыли. Сторонники первого подхода считают, что прибыль – это часть дохода предприятия, конечный положительный результат финансово-хозяйственной деятельности предприятия, а сторонники второго подхода под прибылью понимают превышение доходов предприятия над объемом его расходов. Определена роль прибыли предприятия в современных условиях развития экономических отношений. Обоснована необходимость проведения анализа прибыльности отечественных предприятий. Определены цель, задачи и алгоритм анализа финансовых результатов деятельности субъектов хозяйствования. Проанализированы абсолютные и относительные показатели прибыльности предприятий Украины. Определены пути повышения прибыльности деятельности субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: прибыль, анализ прибыли, рентабельность, финансовый результат, коэффициенты рентабельности.

The article deals with the essence of the category «profit of the enterprise». The authors point out that there are two main approaches to interpreting the nature of profit. The advocates of the first approach consider a profit as a part of the income of the enterprise, the final positive result of the financial and economic activity of the enterprise. Supporters of the second approach understand under the term “profit” the excess of income of the enterprise over the volume of its expenses. The article also determines a role of the profit of the enterprise in modern conditions of the development of economic relations, the purpose, main tasks and algorithm of analysis of financial results of the activity of economic entities. The article substantiates the necessity of carrying out the analysis of profitability of domestic enterprises, including the absolute and relative indicators of their profitability. The data of the conducted analysis show that since 2016 there has been a positive dynamics of the size of net profit of Ukrainian enterprises in absolute measurement. Thus, in 2016, the net profit of economic entities equaled 29705, 6 million UAH, and in 2018 its size increased to 293220,5 million UAH, so the growth rate is 887%, which in turn indicates an increase in the efficiency of domestic enterprises. During 2014 – 2015, enterprises made losses. Such situation is explained by the political and social changes that have taken place in that current period and which have negatively affected the activities of Ukrainian business entities. Also while conducting the analysis, it was stated that the share of profit-making enterprises outweighs the share of loss-making enterprises. The share of profitable enterprises is increasing from 65.5% to 72.4%, which indicates an increase in the efficiency of Ukrainian enterprises. The analysis of profitability indicators showed that all these indicators have a clear tendency to increase, and this is primarily due to the increase in the size of profits of domestic enterprises. Herewith, it draws attention to the fact that during 2014-2015, the analyzed indicators were negative, which is related to the losses made during those years. In 2016–2017, the profitability indicators were more than zero, which corresponds to the statutory values. Besides, the authors have identified ways to increase the profitability of business entities.

Key words: profit, analysis of profit, profitability, financial result, profitability coefficients.

Постановка проблеми. Важливою економічною категорією, що відбиває позитивний фінансовий результат фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, а також характеризує ефективність їх функціонування, є прибуток. В умовах інтенсифікації виробництва важливим чинником подальшого розвитку кожного підприємства є отримання ним прибутку. Від наявності та розміру прибутку залежать можливість внутрішнього фінансування діяльності підприємства, його фінансова незалежність і платоспроможність, а в кінцевому підсумку й рівень конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості. Отже, дослідження питань, пов'язаних із формуванням прибутку та оцінкою ефективності його використання, є актуальними в сучасних економічних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематикою дослідження питань щодо сутності категорії «прибуток», особливостей його формування та використання займалася значна кількість

науковців, зокрема цьому питанню присвятили праці такі науковці: І.О. Бланк, С.В. Мочерний, С.В. Покропівний, Г.В. Савицька, В.П. Завгородній, Г.Л. Вознюк, В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, Д.Д. Гордієнко та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності дефініції «прибуток» та аналіз прибутковості вітчизняних підприємств України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прибуток є як найбільш простою, так і найбільш складною категорією в умовах ринкових відносин. Як правило, прибуток досліджується за трьома основними напрямками: як результат функціонування суб'єкта господарювання та премія за підприємницький ризик; як показник ефективності реалізації всіх видів діяльності підприємства; як основне внутрішнє джерело підприємства.

Аналізуючи різні підходи науковців до трактування дефініції «прибуток», слід зазначити, що існують різні точки зору щодо сутності даної кате-

горії, вони мають як однакові, так і відмінні риси (табл. 1) [3, с. 90; 4. с. 436; 5; 6].

Так, одна група авторів (І.О. Бланк, П.І. Багрій, С.І. Дорогунцов, С.В. Покропивний, Г.В. Савицька) вважає, що прибуток – це частина доходу підприємства, кінцевий позитивний результат фінансово-господарської діяльності підприємства. Інша група науковців (Д.Д. Гордієнко, В.П. Завгородній, Г.Л. Вознюк, В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич) під прибутком розуміє перевищення доходів підприємства над обсягом його видатків.

Проведене дослідження існуючих підходів до трактування економічної сутності категорії «прибуток» дало нам підстави розуміти під прибутком кінцевий позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства, що являє собою основне внутрішнє джерело його фінансування.

Прибуток підприємства відіграє значну роль у сучасних умовах ринкової економіки (рис. 1).

Вагома роль прибутку в розвитку суб'єкта господарювання і забезпеченні зростання його ринкової вартості визначає необхідність ефективного управління ним. Процес управління прибутком суб'єкта господарювання передбачає розроблення та прийняття виважених рішень за напрямками його формування, розподілу (використання) на підприємстві з метою максимізації його вартості та добробуту власників. Основною метою управління прибутком підприємства є визначення напрямів найбільш ефективного його формування та розподілу, які забезпечать подальший розвиток суб'єкта господарювання, збільшення його ринкової вартості та реалізацію інтересів власників.

Слід зазначити, що ефективність функціонування кожного підприємства характеризується

Рис. 1. Характеристика ролі прибутку суб'єкта господарювання в умовах ринкових відносини

Джерело: складено на основі [1, с. 11]

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «прибуток підприємства»

Автор	Визначення
І.О. Бланк	Прибуток – виражений у грошовій формі чистий дохід підприємця на вкладений капітал, який характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності й являє собою різницю між сукупним доходом і сукупними витратами, понесеними в процесі здійснення цієї діяльності
П.І. Багрій, С.І. Дорогунцов	Прибуток – грошовий вираз частини чистого доходу суспільства; різниця між оптовою ціною підприємства і повною собівартістю продукції
С.В. Мочерний	Прибуток (економічний) – частина загального доходу підприємства, фірми та компанії після відрахування економічних витрат. Прибуток економічний менший від бухгалтерського на величину прихованих, а економічні витрати охоплюють явні й приховані витрати компанії
Д.Д. Гордієнко	Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати
С.В. Покропивний	Прибуток – це частина виручки, яка залишається після відшкодування усіх витрат на операційну та комерційну діяльність підприємства
В.П. Завгородній, Г.Л. Вознюк	Прибуток – це економічна категорія, різниця між валовим виторгом (без податку на додану вартість та акцизного збору) та витратами на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг)
В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич	Прибуток бухгалтерський – різниця між валовим доходом (виручкою від реалізації продукції) та бухгалтерськими (зовнішніми) витратами виробництва
Г.В. Савицька	Прибуток – це та частина чистого доходу, створеного в процесі виробництва та реалізованого у сфері обігу, який безпосередньо отримують підприємства

результативністю його фінансово-господарської діяльності, що визначається станом формування і використання прибутку. Як один із найбільш важливих фінансових показників, що інтегрує у собі результати діяльності суб'єкта господарювання, він повинен постійно бути об'єктом детального аналізу.

Метою проведення аналізу прибутку є оцінка змін абсолютних і відносних показників, виявлення чинників, що впливають на зміну фінансового результату і рівня прибутковості, а також визначення та оцінювання можливих резервів максимізації прибутковості.

Головними завданнями аналізу фінансових результатів діяльності підприємства є: контроль над процесом формування фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання; оцінювання обсягів, динаміки та структури фінансових результатів; дослідження чинників та вимірювання їхнього впливу на зміну фінансових результатів; аналіз рентабельності функціонування підприємства за допомогою системи показників; оцінювання податкових зобов'язань підприємства з прибутку; визначення резервів максимізації суми прибутку та підвищення рентабельності підприємства, а також розроблення рекомендацій щодо їх впровадження для підвищення рівня прибутковості діяльності суб'єкта господарювання [7, с. 188].

Схему проведення аналізу прибутку підприємства наведено на рис. 2.

Динаміку розміру фінансового результату підприємств України за 2014–2018 рр. наведено на рис. 3.

Дані рис. 3 свідчать, що починаючи з 2016 р. спостерігається позитивна динаміка розміру чистого прибутку підприємств України в абсолютному вимірі. Так, у 2016 р. чистий прибуток суб'єктів господарювання дорівнював 29 705,6 млн грн, а в 2018 р. його розмір збільшився до 293 220,5 млн грн, отже, темп росту становить 887%, що свідчить про підвищення ефективності функціонування вітчизняних підприємств. Протягом 2014–2015 рр. підприємства отримували збитки, розмір яких дорівнював

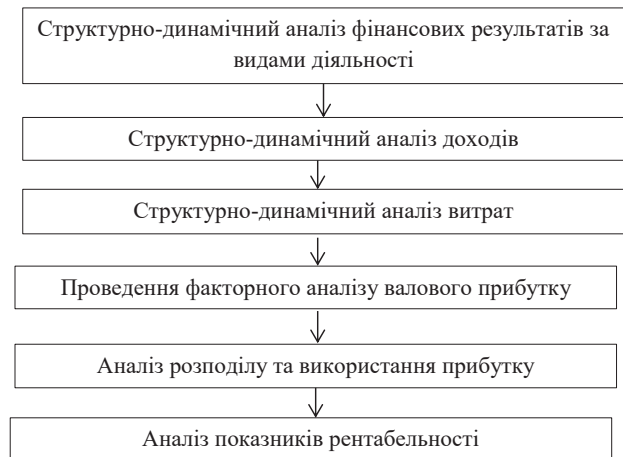

Рис. 2. Схеми проведення аналізу прибутку підприємства

590 066,9 млн грн та 373 516 млн грн відповідно. Така ситуація пояснюється політичними та суспільними змінами, які відбувалися у цей період й які негативно вплинули на діяльність суб'єктів господарювання України.

Динаміку розміру фінансового результату вітчизняних підприємств за видами економічної діяльності за 2014–2018 рр. наведено в табл. 2 [2].

Дані табл. 2 свідчать, що протягом 2014–2018 рр. розмір отриманого чистого прибутку мав тенденцію до збільшення і підприємства вийшли зі збиткової зони в прибуткову, що є позитивним моментом в економічній ситуації країни. Привертає увагу той факт, що майже за всіма видами економічної діяльності відбулися позитивні зміни, враховуючи навіть ті види економічної діяльності, які за період аналізу так і залишилися збитковими, але при цьому розмір збитку зменшився, зокрема це стосується транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності, діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, мистецтва, спорту, розваг та відпочинку.

Протягом 2014–2018 рр. лише сільське господарство, мисливство, лісове господарство та

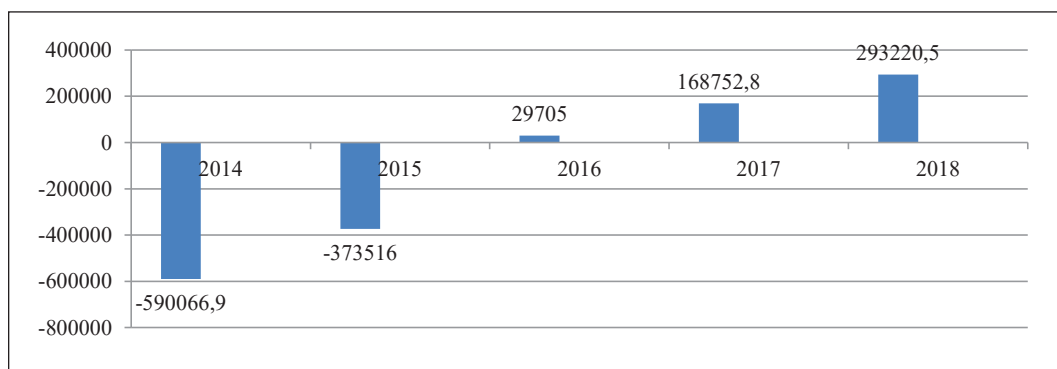

Рис. 3. Динаміка розміру фінансового результату підприємств України за 2014–2018 рр., млн грн

Джерело: складено на основі [2]

Таблиця 2

Динаміка розміру фінансового результату вітчизняних підприємств за видами економічної діяльності за 2014–2018 рр., млн грн

Вид економічної діяльності	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Всього ¹	-590066,9	-373516,0	29705,0	168752,8	293220,5
у тому числі сільське господарство, мисливство, лісове господарство	21481,3	102849,1	90613,2	68858,5	67417,1
промисловість	-178730,9	-188267,9	-24724,7	56124,0	112727,7
будівництво	-27948,8	-25861,9	-10553,0	-5014,3	3785,8
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	-133219,4	-88161,0	-4841,8	25874,2	70556,2
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	-22591,6	-17847,8	7408,7	-16796,7	-22365,3
тимчасове розміщування й організація харчування	- 6641,9	-6874,9	-1983,1	1773,5	2324,5
інформація та телекомунікації	-17137,1	-12590,2	1750,6	12029,3	14534,0
фінансова та страхова діяльність	-5550,3	-9573,5	-670,8	16806,6	24082,5
операції з нерухомим майном	-105425,7	-64369,0	-43900,2	-17551,2	544,0
професійна, наукова та технічна діяльність	-100347,2	-48656,0	22842,0	32356,1	19093,7
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	-9543,2	-9860,6	-5094,4	-3624,2	-143,3
освіта	62,5	80,7	76,8	96,1	125,2
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	-1185,3	-1042,3	186,2	145,0	1020,5
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	-3244,0	-3566,3	-1599,5	-2300,4	-593,7
надання інших видів послуг	-45,3	225,6	195,0	-23,7	111,6

¹ Дані наведено без урахування результатів діяльності банків, бюджетних установ тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Таблиця 3

Структура підприємств, що отримали прибуток чи збиток за 2014–2017 рр. [2]

Рік	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн
2014	65,5	202 704,5	34,5	792 771,4
2015	73,3	352 980,4	26,7	726 496,4
2016	73,0	396 745,4	27,0	367 040,4
2017	72,4	515 460,6	27,6	346 707,8

освіта залишалися прибутковими видами економічної діяльності. Слід зазначити, що найбільший розмір чистого прибутку за останні три роки аналізу отримали суб'єкти господарювання у промисловості, оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів, сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві, фінансовій та страховій діяльності.

Далі проаналізуємо структуру підприємств, що отримали прибуток чи збиток за 2014–2017 рр., на основі статистичних даних (табл. 3).

Дані табл. 3 свідчать, що протягом періоду аналізу частка підприємств, що отримали прибуток, переважає над часткою підприємств, що отримали збиток. За 2014–2017 рр. питома вага прибуткових підприємств зростає із 65,5% до 72,4%, що свідчить про підвищення ефективності діяльності підприємств України.

Зворотна тенденція відбувається зі збитковими підприємствами, частка яких у загальній кількості підприємств зменшилася з 34,5% до 27,6%.

Наступним етапом аналізу прибутковості підприємств є дослідження показників рентабельності (рис. 4).

Аналізуючи показники рентабельності, слід зазначити, що всі наведені показники за період 2014–2017 рр. мають чітку тенденцію до збільшення, що пов'язано, передусім, зі збільшенням розміру прибутку вітчизняних підприємств. При цьому привертає увагу той факт, що в 2014–2015 рр. аналізовані показники мали від'ємне значення, що пов'язано з отриманими збитками саме у ці роки. У 2016–2017 рр. показники рентабельності були більше нуля, що відповідає нормативним значенням.

Так, показник рентабельності активів за період аналізу збільшився на 0,115 п. і свідчить, що в

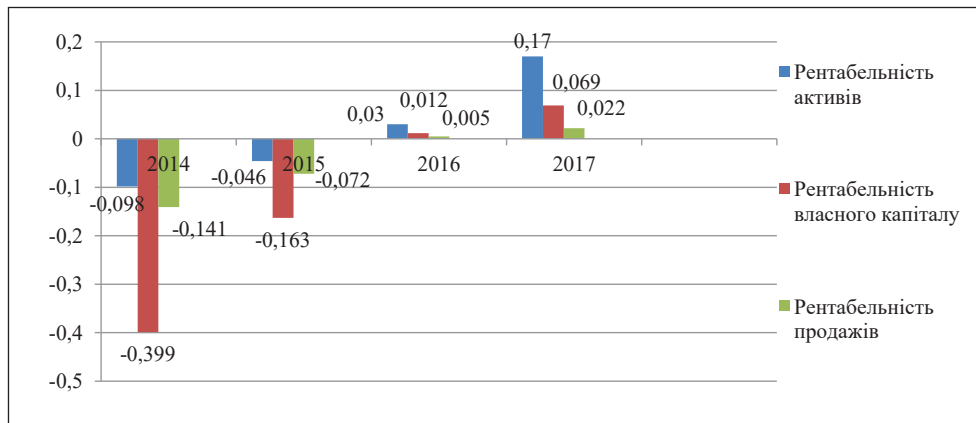

Рис. 4. Показники рентабельності (збитковості) підприємств

України за 2014–2017 рр.

2017 р. вітчизняні підприємства отримали 0,17 грн чистого прибутку на кожен вкладений гривню наявних активів.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу за 2014–2017 рр. також мав тенденцію до збільшення, а саме на 0,468 п., і в 2017 р. дорівнював 0,069. Це свідчить, що кожна гривня власних ресурсів дала змогу отримати 0,069 грн чистого прибутку.

Що стосується коефіцієнту рентабельності продажів, то він збільшився на 0,163 п. і показує, що в 2017 р. сума операційного прибутку, яку одержали підприємства з кожної гривні проданої продукції, дорівнює 0,022 грн.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, аналіз показників рентабельності вітчизняних підприємств дав змогу зробити висновок, що за аналізований період підвищився рівень прибутковості суб'єктів господарювання, а також ефективності їхньої діяльності, що позитивно вплинуло на економічний розвиток країни.

Для поліпшення функціонування підприємств України доцільно впроваджувати такі шляхи підвищення прибутковості діяльності суб'єктів господарювання: збільшувати обсяги виробництва та реалізації продукції; зменшувати рівень витрат на виробництво та реалізацію продукції; здійснювати обґрунтування цінової політики; налагоджувати нові канали збуту продукції. Саме ці заходи сприятимуть максимізації суми прибутку підприємств як основного внутрішнього джерела фінансування їхньої діяльності і в подальшому впливатимуть на ефективність стратегічного розвитку суб'єктів господарювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бланк И.А. Управление прибылью. Киев : НикаЦентр, Эльга, 1998. 544 с.
2. Державна служба статистики. Економічна статистика. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.10.2019).

3. Кузь В.І. Трактуння сутності прибутку підприємства: диференціація підходів. *Вісник ЖДТУ*. 2007. № 4(42). С. 88–97.

4. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства : підручник. Київ : КНЕУ, 2001. 528 с.

5. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навчальний посібник. Київ : Знання, 2007. 668 с.

6. Циган Р.М., Савченко О.С. Проблеми формування прибутку підприємства в бухгалтерському обліку. URL : <http://magazine.faaf.org.ua/problemi-formuvannya-pributku-pidpriemstva-v-buhgalterskomu-obliku.html> (дата звернення: 12.10.2019).

7. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / за заг. ред. І.О. Школьник. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 368 с.

REFERENCES:

1. Blank Y. A. (1998) *Upravlenye prybyliu* [Profit management]. Kyiv: NykaTsentr, Elha. (in Russian).
2. Derzhavna sluzhba statystyky. (2019) *Ekonomichna statystyka* [Economic statistics] (Electronic resource). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 01 October 2019) (in Ukrainian).
3. Kuz V. I. (2007) *Traktuvannya sutnosti prybutku pidpriemstva: dyferentsiatsiia pidkhodiv* [Interpretation of the essence of profit of the enterprise: differentiation of approaches]. *Visnyk ZhDTU*, n. 4(42), pp. 88-97. (in Ukrainian).
4. Pokropyvnyi S. F. (2001) *Ekonomika pidpriemstva: Pidruchnyk*. [Economy of the enterprise] Kyiv: KNEU. (in Ukrainian).
5. Tsyhan R. M., Savchenko O. S. (2011) *Problemy formuvannya prybutku pidpriemstva v bukhgalterskomu obliku* [Problems of formation of profit of the enterprise in accounting] (Electronic resource). Available at: <http://magazine.faaf.org.ua/problemi-formuvannya-pributku-pidpriemstva-v-buhgalterskomu-obliku.html> (accessed 12 October 2019) (in Ukrainian).
6. Savytska H. V. (2007) *Ekonomichniy analiz diialnosti pidpriemstva: navch. posibnyk* [Economic analysis of the enterprise]. Kyiv: Znannia. (in Ukrainian).
7. Shkolnyk I. O. (2016). *Finansovyi analiz : navchalnyi posibnyk*. [Financial analysis: a textbook] Kyiv: «Tsentr uchbovoi literatury». (in Ukrainian).